

KRITIKA ÉS ÖNKRITIKA

ÚJ EMBERT

»Az új embert kereste Lenin egész életében«. Jegyezzük le ezt a mondatot nem csupán mottónak, hanem inkább vezérfonálnak, amelyből mondanivalónk kiindul s áthatolva magunk problémáin, megint csak ide kerekedik vissza.

Most léptünk az első esztendőbe, épp hogy az első félév lezárult. Hosszú még az út s addig is, amíg az ötödik év végére érkezünk, **rendnek kell lenni.**

Nem jelszó ez, de ha úgy tetszik, legyen jelszó, mert az első ötéves terv nemcsak az ország, de az **ember** újjáépítését is maga elé tűzi.

A régi ember és az ember régi életformája úgy fest mindennapjainkban, mint az elsüllyedt hajók kikandikáló árbóca. Nem temette el őket egészen a tenger, mert a szirtek tenyerükön tartják ezeket a roncokat, de árbócuk csücske, emléküik nyoma még ittmaradt és ha őszintén feléjük nézünk, még magunkban is idézik a multat.

A letűnőben levő életforma emlékeit és a letűnt rendszer bűnös maradványait nemcsak a **tegnap** percemberkéi őrzik; gyermekkorral, családi környezettel és hagyománnyal a haladó emberben is megragadt s így megtaláljuk azokat sokhelyütt a ma és a holnap építőinek életében is.

Egy szerkesztőség levelezése, egy könyvtár kimutatása vagy egy gyár üzemi értekezlete épp elég adatot és anyagot hord össze, hogy az önbírálat vagy a bírálat a példák fősorakoztatásában magára találjon. Kezdjük mindjárt a legvaskosán a szellemi tunyaság s utána mindjárt a testi lomhaság kirívó jelenségek, úgy beleütközünk mint a falba s a legtöbb erőfeszítést éppen ennek a közönyösségnek az elosztása rabolja el tőlünk. A szellemi igénytelenség sem mindig a fölvilágosultság vagy a fölvilágosító munka hiányának a következménye. Nem egy kérdésre s nem ugyanabban az időben, a fejlődésnek nem ugyanabban a szakaszában azonos volt a válasz.

Arról van szó, hogy az emberek **nem olvasnak!** És ahányszor említés esett a könyvről, mindannyiszor fölvetődött a kérdés:

Miért nem olvasnak?

Mert nincs pénzük. Mert nem juthatnak könyvhöz. Soha semmiféle ösztönzést nem nyertek arra, hogy olvassanak. Nem nyitottak utat a könyv felé, nem tárták föl a művelődés lehetőségeinek kapuit. . . .

Folytathatnánk még, de inkább nézzük a mába s tegyük mérlegre a mai feleletet.

Az emberek azért **nem olvasnak**, mert **nincs idejük.**

A felelet itt ugyanaz, csak az indokolás más. A könyv ma már nem elérhetetlen valami, de most meg az a baj, hogy olvasására nincs idő. Mi más lehet ez, ha nem kibívó s milyen csodálatos éleslátással rámutatott ennek a nyitjára Lenin:

»Az emberben van a hiba, ha úgy akar élni, ahogy megszokta.«

A szellemi tunyaság megszokás folytán természetévé vált az embernek. Így élt itt széapja, azután ükapja, nagyapja, ilyen léghört teremtett édesapja az ő bölcsője köré s a közönyösség úgy belénevelődött mint az élet bármely más szükséges vagy szükségtelen kísérőjelensége. A szellemi fejlődés igazán nem volt parancs, sem előfeltétel; nem sürgette

azt senki, hogy a dolgozó ember kinyissa szemét, körülnézzen az őt környező világban és gondoljon az ország dolgával. Untig elég volt az, ha elvégezte napi munkáját és félreállt, hogy utat engedjen a haladásban azoknak, akik a hatalom, a vagyon és a tudás birtokosai voltak s cselekedtek is helyette. Csak hadd haladjon az úr, az intellektuel, hiszen az az ő dolguk, éppen a mesterségük. Ők tanulták és ők fáradoznak érte... Valóban a szellemi fejlődés nem jön magától, nem hozzák magukkal az évek s nem teszik ingyen ajándéknak a dolgozó ember asztalára. Dolgozni és fáradozni kell érte: nagy erőfeszítésekbe kerül, amíg a szellemi fejlődés egy-egy nehezebb állomásán túljutunk s tőlünk függ, túljutunk-e vagy a partokon innen maradunk, — megelégedve azzal, amit magunkkal hoztunk és a szellemi élet holt napi munkáját továbbra is rábizzuk azokra, akiknek az a mesterségük!?

Az ilyen gondolkodásmód és az ilyen mai magatartás mind a szellemi tunyaság következménye, amely fékez, gátol, visszatart s az ember előtt elködösíti az igazi fejlődés nagy lehetőségeit.

Nem nyúl a könyv után, mert belső indítást nem érez az olvasás iránt, nem olvas folyóiratot, mert gondolkodásra késztet és fárasztó agyműveletet igényel; nem hallgat előadást, mert sokkal tunyább annál, semhogy gondolatait összpontosítani tudná s nem is beszél ezekről legalább a környezetében, mert soha egy könyv, egy film vagy egy előadás új gondolatot benne nem ébresztett.

Maradjunk meg a könyvnél vagy lépünk tovább? Ha itt megállnánk, akkor már ez is vallomás lenne amellett, hogy a könyv útja azok gondja, akiknek az a mesterségük. A kalapács, az ásó és az eke?... — mindjárt kivágyuk a feleletet: szorosán hozzátartozik a könyvhöz!...

Mert a szellemileg tunya ember testileg lomha is. Hiányzik belőle a cselekvő erő, az életrevalóság s változó helyzetekben sokszor szinte nélkülözhetetlen találékonyság. A kezdetleges életmód minden nyomát föl lehet fedezni az ilyen ember házatáján, de nemcsak otthonában s nem csupán öltözékén, hanem munkahelyén is. Mert annak a földművesnek, aki őv vagy szíj helyett dróttal vagy madzaggal köti föl nadrágját, szállításán beszakad a zsupfödél, tehene hátát szakadatlanul veri az eső és jószágai napokig hemperegnek az eltakarítatlan trágyában. Az ilyen lompos életmód nem ritka a városi, gyári munkások, dolgozók soraiban sem. A szellőzetlen lakás bűze még akkor sem szűrődik ki, az ajtón, ha történetesen a letört kilincset hetekig »elfelejti« megjavítani az ember, bár szakmája is, hiszen a gyárban reggeltől-estig géppel dolgozik... A régi, bűnös rendszer ittragadt emléke, az elsüllyedt hajó »árbóca« virít előttünk s egy pillanatra önfeledten, szinte gyermekmódjára szajkózzuk a közmondást: »...a suszternak lyukas a cipője«... Ám, ha mélyebben belenézünk életébe s nyomon követjük, sokszor úgy tűnik, hogy a bírálat legélesebb fegyvere is enyhének bizonyul... De folytassuk, keressük még az összefüggéseket és mutassunk rá kiméletlenül a sebekre: a huszonnégyórás életű, sokszor kiolvasatlanul széttépett újságok mellett mi a sorsa a könyvnek? Mit ér az a folyóirat, amelynek egyetlen útja fölvágtatlanul is a papírkosár? Mit ér az újságolvasó, akinek arra szolgál az írás, hogy piacon vett holmiját belecsvargassa? És mit ér a könyvtár abban az egyesületben, ahol a tagok száma meghaladja az ezret s a lézengő olvasók még mindig Zsigray Juliannánál, Benyczkynénél, Vicki Baumnál tartanak és e rokonlelkek családostul alig számlálnak nyolcvanra?...

Íme egy-két példa a szélgjegyzeten, alig néhány a sokezer közül, amivel ma is találkozhatunk.

Vessük föl ismét a kérdést, hogy más oldalról is sorakozzanak a feleletek? Vagy mi is megelégedjünk egy maj indokolással? ... Ez mindenetre a gyengébb ellenállás vonala lenne s nem csupán megalkuvás a sok munka közepette fölmerülő mellékkérdésekben, hanem egyenesen a fejlődés tagadása:

Jól tudjuk, hogy a fennebb említettek közül egy csomó kérdésre az ötéves tervben majd a gyakorlat ad feleletet, de ahol már ma vagy holnap meg kell kezdeni a munkát, ott esedékes a válasz is.

A nép műveltsége nem jön és nem is fejlődik magától. Valóban fáradozni és harcolni kell érte, a lelegején az öntudatosabbaknak, aztán sorjában mindazoknak, akik az új olvasótábort népesítik; a szellemi tunyaság és igénytelenség ellen küzdve nem elégszenek meg a szellemi élet alacsony színvonalával, hanem életformájuk gyökeres megváltoztatásával olvasáshoz, tanuláshoz látnak s fölfelé törnek, hogy a szellemi élet holt napi munkáját együtt vállalják az írástudókkal és azonosuljanak azzal, ami a tervben készül.

Mondanivalóinkat nem szólamokra építjük, vagy szépcseggű mondatokra, mert ha az szépen szól is, — nincs sok fogantatja. Többet ért az ember az egyszerű beszédből és a szavaknál mindig többet mond az emberi élet példaadása.

Keressük meg Lenin munkájában ezt a példaadást.

»Maxim Gorkij Leninről írott emlékezéseiben azzal jellemzi az átlagos nyárspolgárt, hogy annak uralkodó életérzése: »ne zavarjatok abban, hogy úgy élek, ahogy megszoktam«. Lenin pedig éppen az az ember volt, aki embertársait a legerélyesebben kényszerítette arra, hogy másként éljenek, mint ahogy addig megszokták. Leninnek ez az emberi életformákat gyökeresen átfarmáló energiája egyik legfőbb forrása annak a lángoló lelkesedésnek és izzó gyűlöletnek, amelyet tevékenysége kiváltott. Millió és millió munkás és paraszt saját élete döntő fordulatként élte át, hogy Lenin tanítása és tevékenysége elhárította életéből azokat az akadályokat, amelyek addig lehetetlenné tették, hogy saját vágyai, képességei és igényei irányában éljen. Ugyanakkor nagyszámú, a tőkés élet eltorzító hatásai következtében belsőleg nyomorékká vált nyárspolgár gyűlölettel gondolt arra az emberre, aki fölszárította a cári Csozország ama politikai és gazdasági, kulturális és morális mocsarait, amelyekben ők addig zavartalanul kuruttyoltak.*)

Lenin nagy emberformáló munkássága éppen a nagy szocialista állam megteremtésének első éveire esett. Az Októberi Forradalom után, amikor az iparosítás és villamosítás első alapköveit rakták le a Szovjetunióban, Lenin azt mondotta, hogy az ország gazdasági átalakításával egyidejűleg át kell alakítani az embert is, mert a »szocializmust azokkal az emberekkel kell fölépíteni, akik vannak, akiket a tőkés rend elrontott«.

Am nemcsak egyszerű szóban hirdette ezt s nem csupán írásokban juttatta el az olvasóhoz, hanem az új embernek maga Lenin volt az első igazi és tökéletes példánya.

Emberségről példát valóban ő adott.

Tanuljunk a nagy tanítótól és tanuljuk meg a nagy tanításokat saját életünkre alkalmazni. A bíráló nélkül dicsőítés helyett ha elindulunk a

*) Lukács György: Lenin és a kultúra kérdései c. broszúrájából,

fölvetett kérdések útján, tisztán látható, hogy hova vezet az út az olvasni, tanulni nem akaró embereknel. A szellemi igénytelenség legmélyebb szintjére, ahol a poshadás vagy érdektelen élőlényvé silányítja az embert vagy a természetes fejlődés esküdt ellenségévé teszi.

Ki várhatja ezektől a helyzet öntudatos fölismerését?!

A kultúra lehetősége ott kezdődik — mondotta Lenin, — ahol a hozzáférhetőségnek, az elsajátításnak reális alapjai mindenki számára megteremtődtek. A gazdasági és a társadalmi alapok megteremtése a kezdet, hogy a könyv, a nyomtatott betű, az iskola, a színház és az egyetem: a tanulás minden tere hozzáférhető legyen. Ne érezze a könyvet elérhetetlennek, az iskolát, az egyetemet megközelíthetetlennek.

Örökérvényű vívmánya a szabadságharcnak, hogy mindezt bírja a népünk. Kitárultak előtte a kultúra kapui, szabad az útja a szellem termékenyítő áradásának, csak a letűnt rendszer apró mocsarait kell még kiszárítani, hogy a régi életforma nyomai marasztaló emlékei eltűnjenek.

A terv újvilágot építő kohói szakadatlanul dolgoznak, gyúrnák, formálják az ország új arculatát, gazdasági rendjét és a társadalom új, egészséges szerkezetét. A terv kohói mi vagyunk, mert bennünk kel új életre a társadalom és bennünk formálja meg igazi arcát. Nekünk kell fölszárítani a magunk mocsarait, kipusztítani a mult meglapult és talán már megkövesedett csökevényeit, a tunyaságot épp úgy, mint a fejlődés bármely más nyárspolgári akadályát és így, az önbírálat legélesebb fegyverével meg kell alkotnunk az új embert. Azt az embert, aki már nem sajnálja a régit, de nem is ragaszkodik a megszokott életformához, hanem minden erejével az új felé tör s egyesíti magában az új társadalom valamennyi éltető elemét.

»Ezért az új emberért élt és harcolt Lenin.«

Még egy kérdést! — szólhat közbe az olvasó. — Ez a föladat szinte történelmi távlatú s egyszerű jelzőkkel át sem fogható: h o l k e z d i ü k akkor mi a munkát?

Válaszadásnál megint a nagy tanító szavait hívjuk segítségül, amikor magunk bátorítására is őt idézzük. »A nagy dolgok apró, hétköznapi dolgokból tevődnek össze«. Ezért a »lehető legegyszerűbb, legkézenfekvőbb föladatokra összpontosítsuk erőnket...« »Nincs szükség többé az önmagába zárkozó, túlzott irodalmi életre sem, meg kell születnie az új olvasóközönségnek, elsősorban a munkásság és parasztság tömegeiből.«**

Keressük tovább az utat?

Nem, — az út nyitva áll előttünk és kézenfekvő a föladat.

Vegyük kezünkbe e folyóiratot és h o d i t s u n k új híveket a nyomtatott betűnek!...

Lévay Endre

**) Czibor János: Küzdelem az új olvasóközönségért, FORUM II. évf 1...